

writer and the leader of the Radical Party. M. Shliahtychenko prepared the article about cooperation between M. Drahomanov and Transcarpathians in the emigration. At the same time D. Dontsov and M. Muhyn criticized the views of M. Dragomanov because of their own nationalist ideas; their papers are the most controversial.

So, a conclusion can be drawn that the issue of cultural contacts between M. Drahomanov and the leaders of Western Ukrainians' national life in the late 19th century was not a subject to a profound and thorough investigation. The scholars gave mainly attention to M. Drahomanov's literary influence on Galician intellectuals and some spheres of their scientific cooperation, first of all between M. Drahomanov and I. Franko. As a result, their other common activities as the popular educational efforts were hardly studied. Only a few papers have shown M. Drahomanov's connections with Bukovinians and Transcarpathians.

Keywords: M. Drahomanov, intellectuals of Western Ukraine, cultural contacts, investigation, scientific achievements, historiography.

Надійшла до редакції 9.02.2015.

УДК 930. 25. «1944–1991»

© Артем Дмитренко
(Київ)

МЕМУАРИ ЯК ДЖЕРЕЛО З СОЦІАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ (1944–1991 РР.)

У статті розглядаються спогади як джерело вивчення соціальної складової дипломатії УРСР в повоєнний час. З'ясовуються інформативний потенціал мемуаристики та історіографія проблеми. Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю перегляду концептуальних та теоретико-методологічних основ дослідження еволюції національної дипломатії в радянські часи.

Сучасна українська історіографія розглядає дипломатію УРСР як повністю залежну від Москви та нездатну на самостійні зовнішньополітичні кроки. Залучення досягнень зарубіжної історіографії та введення в український історіографічний дискурс проблем нових напрямків історичної науки – соціальної історії, мікроісторії, історії повсякдення дає змогу подивитися з іншого ракурсу на питання вітчизняної історії. Нині є напрацювання в галузі джерелознавства мемуаристики, але питання соціальної історії українських радянських дипломатів крізь призму спогадів висвітлені недостатньо повно.

Метою статті є джерелознавчий аналіз мемуарів та усної історичної джерел дипломатів УРСР для вивчення соціальної історії дипломатичних представників як соціального прошарку. Зазначається, що складовими соціальної історії є становище в суспільстві, заробітна платня, самоідентифікація, сімейне життя. За відсутності або достатньої заангажованості мемуарів було використано також усної історичні інтерв'ю з відомими дипломатами того часу – Ю. Кочубеєм та О. Купчишиним.

Мемуари є одним з головних джерел для вивчення еволюції дипломатії УРСР 1944–1991 рр. Актуальним питанням у вітчизняній історичній науці є соціальне становище дипломатів УРСР за кордоном. Соціальна історія є провідним напрямом світової історичної науки і для включення вітчизняної історіографії у світовий дискурс слід аналізувати проблеми оцінки українських радянських дипломатів зарубіжними колегами. Важливою складовою соціальної історії дипломатів було кар'єрне зростання. За умов існування тоталітарного режиму в СРСР це було практично неможливо. Найбільш важливе, що показують мемуари – це атмосферу епохи. Заробітна плата дипломатичних працівників була доволі значною в порівнянні з прибутками партноменклатури. Спогади дають змогу оцінити престижність професії дипломата в УРСР в повоєнні часи. Але з іншого боку соціальна складова досить мало висвітлена в мемуарах дипломатів. Саме тому слід залучати усної історичні інтерв'ю для вивчення теми соціальної історії українських радянських дипломатів.

Ключові слова: соціальна історія, дипломатія, УРСР, делегація, історіографія, ООН, ЮНЕСКО.

Для того, щоб розглянути мемуари, як джерело з української радянської дипломатії, слід з'ясувати теоретико-методологічну специфіку цього напряму історіописання. Становлення громадянського суспільства в Україні, а також

прискорення процесів інтеграції нашої держави у європейське та світове співтовариство зумовлюють пріоритети історичних досліджень. Ними стають соціально-економічні, суспільно-політичні, культурно-духовні, психологічні

та інтелектуальні аспекти розвитку людства. В середовищі істориків зріс інтерес до життя як кожного індивіда, так і соціальних та професійних груп, прошарків і суспільства загалом. У цьому контексті особливо цінним стає з'ясування особливостей, проявів, перебігу та результатів соціальних трансформацій у соціумі в різні історичні періоди.

Історія соціумів, соціальних і професійних груп, мешканців певних населених пунктів та історія приватного життя окремих індивідів поступово витісняє тематику політичної та воєнної історії країн і континентів. Соціальна історія, яка вивчає соціальні групи і верстви з погляду їхнього повсякдення, займає поважне місце в сучасних історичних студіях, оскільки пропонує аналіз соціальної сфери, виявляє позитивні і негативні сторони життя населення. У центрі уваги істориків постає людина з її повсякденними вимогами, потребами, запитами, інтересами, взаємостосунками і становищем у суспільстві [19, с. 10].

Значні досягнення в розробці тематики соціальної історії здійснили зарубіжні вчені, проте їхні праці носять переважно теоретичний характер і українських реалій, зрозуміло, не розкривають. Наукове дослідження соціальної історії України ХХ ст. потребує аналізу і застосування нових методологічних підходів, оскільки попри напрацювання українських вчених, все ще залишаються прогалини у дослідженні процесів і тенденцій розвитку українського суспільства. Це зауваження повною мірою стосується повоєнного розвитку дипломатії УРСР.

Ще десятиліття тому дослідження у розрізі соціальної історії були відносно новим напрямом у вітчизняній історіографії. Перехід до них був зумовлений вимогами реформування гуманітарної науки. Нині ж розробка методології соціальної історії, апробація усної історії, мікроісторії, гендерних досліджень тощо сприяє подоланню відставання української історичної науки від світової.

Соціальна історія українських радянських дипломатів є малодослідженою темою у новітньому історіографічному дискурсі. І вагомими у цьому контексті є мемуарні джерела. В спогадах дипломати згадують про такі важливі моменти для розуміння кар'єри міжнародного співробітника як соціальне становище в суспільстві, корпоративна етика, сімейне життя, заробітна платня, мобільність дипломатів як соціальної групи. Період 1944–1991 рр. є доволі ілюстративним. Адже саме тоді склався позитивний імідж професії дипломата в

українському соціумі [21, с. 184]. Дипломати могли перебувати за кордоном, придбати речі, яких не могли дозволити собі звичайні радянські люди [20, с. 156]. Безумовно, більшість спогадів про соціальні аспекти роботи в мемуарах є спорадичними, вони дають підстави аналізувати важливі проблеми еволюції української дипломатії та дати можливість подивитися на проблему з іншого методологічного боку.

В історіографії питання джерелознавчого аналізу мемуарів розглядалися в працях І. Войцехівської. Дослідниця у своїх працях аналізує теоретико-методологічні основи вивчення мемуарів як історичного джерела [8]. В сучасних українських наукових працях питання міжнародної діяльності не розглядається, за виключенням незначної кількості статей та побіжного висвітлення на сторінках підручників і узагальнюючих праць з історії української дипломатії та міжнародних відносин. Окремо слід відзначити, з огляду на їх малочисельність, узагальнюючі роботи Л. Васильєвої-Чекаленко, В. Головченка [6], які присвячені майже повністю історії зовнішньої політики УРСР, проте, незважаючи на цей факт, праці є навчальними посібниками для студентів і несуть скоріше фактологічний характер, аніж спроби повному поглянути на дипломатію та міжнародні відносини УРСР. Таким чином, на даний момент існує потреба в ґрунтовному джерелознавчому дослідженні мемуарів з проблеми соціальної історії дипломатів УРСР (1944–1991 рр.).

Однією з особливостей джерельного комплексу «Мемуари українських радянських дипломатів» є значна розрізненість фактів і великий об'єм закладеної в комплекс інформації, яка часто розрізнена між собою (хоча інколи в мемуарах зустрічаються описи інших дипломатів, здебільшого керівників дипломатичних представництв, або працівників зі штабу МЗС, в деяких випадках можна відшукати їхні мемуари і співставляти окремі факти по декількох працях) і тому можливо зробити лише викладки певних фактів, які є своєрідною демонстрацією інформаційного потенціалу даного комплексу джерел. Повний аналіз мемуарного комплексу в розрізі інформації щодо економічної чи соціальної історії, потребує окремого дослідження.

Наступним очільником зовнішньополітичного відомства після Д. Мануїльського був Л. Паламарчук. У 1952 р. його призначено заступником міністра закордонних справ УРСР, а 11 травня 1954 р. – міністром (фактично виконував його обов'язки після відставки А. Барановського). Урядування Л. Паламарчука (до

13 серпня 1965 р.), що припало в основному на хрущовську відлигу, ознаменувалося помітною активізацією зовнішньополітичної діяльності УРСР, особливо в ООН та її спеціалізованих установах [10, с. 166]. Відомий вітчизняний дипломат В. Батюк згадував, що «суть тогочасних українських потуг в ООН, мабуть найліпше виклав у свій час перед членами республіканської делегації міністр закордонних справ УРСР Лука Паламарчук: іншого за змістом, ніж делегація Союзу, ми говорити і обстоювати не можемо, то ж треба те саме викладати, принаймні, дохідливіше і переконливіше» [2, с. 41].

В. Батюк згадував, що новопризначений міністр закордонних справ УРСР «на початках пишався тим, що київські пропозиції прийняті в Москві як «резервна позиція», аж поки не дотямив, що з нас глузують і що нас водять за ніс – їх просто викидали. Пояснень годі було отримати. В ліпшому випадку, як вони й самі жартували, могли пояснити на зразок того: відкинули, «потому что вот» [1, с. 19]. Коли одного року відкинули в Москві київську пропозицію, а наступного її схвалили як монгольську, я спитав у московського колеги про причину, і той дохідливо пояснив: «З ними доводиться більше панькатись, ніж з вами» [2, с. 41].

З цього всього випливає теза про те, що українська радянська післявоєнна дипломатія мала висококваліфіковані кадри, які, в свою чергу, були ентузіастами своєї справи. Буденне життя дипломатів являло собою боротьбу за свою національну самоідентифікацію [18, с. 32]. Приклад з монголами є доволі ілюстративним. Адже в радянській суспільній практиці українці не завжди посідали провідні місця в суспільстві. Зовнішньополітична діяльність в цьому випадку є виключенням з правила. Дипломатичні представники здобували неоціненний теоретичний та практичний досвід, який допоміг потім під час становлення незалежної України досить швидко здобути міжнародне визнання. Саме тому, слід, безумовно, актуалізувати свою увагу скоріше на українській складовій дипломатії, аніж радянській. Не треба забувати про те, що українська радянська дипломатія успадкувала зовнішньополітичні традиції національної дипломатичної служби та привнесла свої особливості в подальшому.

Але прискіпливий політичний контроль Москви над україно обмеженою міжнародною діяльністю УРСР сягнув абсурдних висот. Як згадував відомий український дипломат Михайло Білоусов, коли на конференції з питань доповнення Женевських конвенцій 1949 р. про

захист учасників збройних конфліктів та жертв війни (1974–1977 рр.) українська делегація через республіканський МЗС запропонувала внести положення про непоширення норм конвенцій на найманців, Москва чомусь виступила проти [5, с. 28]. Тоді українські дипломати познайомилися зі своєю пропозицією члена нігерійської делегації К. Аджайе і той від імені своєї держави, що дуже потерпіла від найманців під час громадянської війни 1967–1970 рр., вніс це положення до проекту загального документу конференції [3, с. 9].

Після тривалої дискусії й опору колишніх метрополій у Додатковому протоколі до Женевських конвенцій було вміщено окрему 47-му статтю про обмеженням прав найманців. Але, коли на тій самій конференції українська делегація порушила питання про доцільність вироблення у межах ООН окремої Конвенції про заборону найманства, у Кремлі вкотре не дозволили внести проект документу (вже підготовлений у МЗС УРСР) від імені України [4, с. 46]. Тому українські представники знову передали матеріали нігерійським колегам і в 1980 р., зрештою, спеціальний комітет ООН для вироблення цього документу було створено. Після тривалого узгодження тексту, 4 грудня 1989 р. 44 сесія Генеральної Асамблеї схвалила Міжнародну конвенцію про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, а на початку наступного року Україна у числі перших держав підписала її.

Час перебування В. Кравця на цій посаді (до 27 липня 1990 р.) був позначений, з одного боку, зростанням активності української дипломатії в ООН на хвилі горбачовської «перебудови», а з іншого – слухняним, як і раніше, слідуванням московським настановам і вказівкам [7, с. 147].

За свідченням сучасників, В. Кравця вигідно вирізняла глибока порядність, доброзичливість і працьовитість, висока відповідальність за доручену ділянку роботи, велика ерудованість і перспективність мислення [18, с. 69].

Важливо, проаналізувавши мемуаристику як джерело з історії української радянської дипломатії, розглянути проблему з іншого боку, яким чином рядові дипломати висвітлювали своє соціальне становище в мемуарах. Безумовно, багато хто з тогочасних дипломатів не залишили після завершення своєї дипломатичної кар'єри спогадів. Саме тому важливо використовувати усноісторичні методи дослідження, а саме – інтерв'ювання. Існує безліч переваг та недоліків цього методу. Дипломат буде описувати свою діяльність з точки зору сьогодення,

сучасних політичних реалій, акцентувати свою увагу на національній складовій дипломатії, її особливостях.

Однією з таких постатей був І. Грищенко. Грищенко Іван Філімонович – український дипломат. Народився 12 грудня 1923 р. у с. Покровка, нині Краснопільського району Сумської області. 1941–1943 рр. – курсант Вольського військового авіаційного училища, 1943–1944-го – командир взводу, 1944–1949 рр. – старший авіамеханік. 1949 р. вступив на факультет міжнародних відносин Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, який закінчив 1954 р. з відзнакою. 1950–1952-го працював секретарем міністра у Міністерстві промисловості будівельних матеріалів УРСР. 1952–1953 рр. – комсорг Київського університету. У 1954 р. був завідувачем відділу міжнародного життя у газеті «Молодь України». 1954–1957 рр. – аспірант кафедри історії КПРС у Київському університеті. У 1957 р. обіймав посаду редактора відділу суспільно-політичних новин Комітету телебачення і радіомовлення. 1957–1962-го – другий, перший секретар відділу міжнародних організацій МЗС УРСР. 1962–1968 рр. – співробітник Бюро операцій технічної допомоги при Секретаріаті ООН. 1968–1971 рр. – перший секретар міжнародних організацій МЗС УРСР. 1971–1972 рр. – начальник консульського відділу МЗС УРСР. З 1972 по 1978 рр. – постійний представник УРСР при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях в Женеві, 1970–1980 рр. – начальник відділу міжнародних економічних організацій МЗС УРСР, член колегії Міністерства закордонних справ УРСР, 1980–1985 рр. – заступник начальника Управління міжнародних зв'язків АН УРСР, а з 1989 по 1992 рр. – 1-й секретар Консульського управління МЗС України.

«Професійна діяльність дипломата має бути задіяна у різних напрямках, а це, насамперед, і широта поглядів, і ерудиція, і мобільність та оперативність, і аналітичність прогнозування. Без перелічених якостей неможливо достойно представляти інтереси своєї держави за кордоном. До цього слід додати точність, виваженість, витривалість, лояльність» [11, с. 34], зазначають А. Денисенко та В. Туркевич. Тут доречно навести висловлювання відомого американського дипломата Г. Ніколсона, твори якого любив перечитувати І. Грищенко ще в університеті, пересипаючи свої виступи на семінарських заняттях його мудрими і водночас дотепними висловами, що викликало захоплення однокурсників. Але особливо Івану Філімоновичу запам'яталася його

універсальна оцінка професії дипломата: «Хороший дипломат повинен мати спостережливість, завзятість, завдяки яким він не піддається спокусам різноманітних безцільних розваг, глибоке мислення, за допомогою якого він правильно оцінюватиме речі та йтиме до мети найкоротшим і найприроднішим шляхом, не занурюючись у безглузди, нескінчених реверансах і тонкощах. Дипломат повинен бути швидким, витривалим, хорошим слухачем, ввічливим та приємним у спілкуванні. На переговорах хороший дипломат повинен передусім володіти винятковим самоконтролем, щоб не почати говорити до того, як він продумає, що власне хоче сказати. Має бути спокійним, уміти з посмішкою терпіти недалеких людей, що не завжди просто, не захоплюватися спиртним, азартними іграми та іншими розвагами» [17, с. 30].

Початки своєї дипломатичної кар'єри висвітлює Ю.М. Кочубей: «Це були не кращі часи для української радянської дипломатії, тому що якось робилося так, що зменшувалась діяльність дипломатів українських, зменшувалася кількість співробітників у міністерстві закордонних справ, що я міг спостерігати, оскільки працював поруч. У такій установі, яка називалася УТКЗ (Українське товариство культурних зв'язків з закордоном), яке знаходилося прямо навпроти будинку міністерства закордонних справ, і ми часто проводили разом різного роду святкові заходи, збори різні. Тому були в тісному контакті. А прийшов до Міністерства закордонних справ Української РСР я у вересні 1957 р. Тобто практично перейшов через вулицю» [13].

Важливою соціальною проблемою, з якою стикалися дипломати, перебуваючи за кордоном – це побутові проблеми. Наприклад, Ю.М. Кочубей, який у 1980-х працював у ЮНЕСКО, згадував, що у Франції існувала досить розгалужена система навчальних закладів для дітей дипломатів, що сприяло більш швидкій комунікації в соціумі за кордоном. Тобто, тут ми можемо порівняти специфіку навчання дітей дипломатів та дипломатичної освіти загалом Франції та СРСР.

Яскраво суспільну атмосферу перебування дипломатів УРСР в ООН у 1950-і рр. розповів Ю.М. Кочубей. «Говорили про виступ міністра, друкували його виступ – і це все. От в таку атмосферу ми попали. Але до цього відбулися такі події як XX з'їзд КПРС. Це 1956 р. І от, уже в 1956 р. двоє нових працівників було прийнято на роботу до МЗС. А в наступному році прийшли на роботу ціла група, в тому числі і я. У 1957 р. Я Вам казав, що людей було

мало, але поступово вони надходили, тому що діяльність України на міжнародній арені почала розширюватися. У роботі делегацій завжди – при мені, у всякому разі, коли був міністром Паламарчук Л.Х. до складу делегації входили – один представник Західної України, одна жінка також. Тому що це надавало ваги делегації» [13].

Як бачимо, Радянський Союз, формуючи делегацію УРСР до Генеральної асамблеї ООН прагнув показати прогрес у соціальній політиці. Обов'язковою у ній мала бути жінка. Також не слід забувати, що СРСР прагнув показати переваги комуністичної моделі через включення до складу делегації представника Західної України, але українські радянські дипломати, рефлексуючи на зазначені події стверджували, що, незважаючи на радянську специфіку, вони утверджували власну позицію з ключових міжнародних проблем [9, с. 42].

Важливою складовою соціального становища дипломатичного працівника є його заробітна плата. Вона була високою, навіть, порівнюючи із зарплатою представника партійної номенклатури. Але великою вона була не завжди та й не для всіх дипломатів. Адже, як відомо, дипломат, починаючи свою службу в певній міжнародній організації, складає присягу цій організації, а не країні, яку він представляє. Незважаючи на обмеженість повноважень дипломатії УРСР в умовах тоталітарної наддержави, брак дипломатичних представництв за рубежем, участь її делегацій в ООН, ЮНЕСКО, діяльність міністерства закордонних справ, підписання урядом УРСР ряду важливих міжнародних договорів та угод відіграли важливу роль у підготовці умов для суверенізації та незалежності України [15, с. 528].

Ю.М. Кочубей пригадує: «Це питання – несуттєве мені здається. Хоча наші дипломати були завжди в злидарському становищі. Ми одержували дуже низьку зарплату. Менше, чим якийсь там швейцар, який стоїть в будинку, одержував дипломатичний працівник. Нічого особливого у нас не було. Всі старалися жити скромно, економили. Тому що хто хотів купити машину наприклад. Ну, машину продавали за спеціальними такими. Наші машини, радянські, але там можна було замовити машину. Для цього треба було збирати, збирати гроші. Ну, хто хотів цього, то вони звичайно за 4 роки могли зібрати, але жили ми як прості американці. Ніяких особливих умов у нас не було. Були кооперативи, в яких можна було купити дещо таке, але не годували сильно. Не, не. І тепер, Ви ж знаєте, що зарплата в нашому міністерстві одна з найниж-

чих, як не дивно. Таке от було ставлення завжди. Да, вони там живуть і шикують. Насправді я ж кажу – отой консьєрж, який стояв біля будинку – він одержував більше, ніж дипломат. А життя то ж із голими стінами. Таке як в Америці. У нас немає спеціальних цін, а зарплата отакусінька. Так що не розгонишся» [13].

Патріотизм – не доважок до посади дипломата. Це має бути внутрішній стан людини. І проявляється він незалежно від обставин. Підтвердженням цього може слугувати той факт, який засвідчує позицію Юрія Кочубея – українця. Наведемо уривок зі спогадів: «Звичайно, я дуже обережно лобював інтереси України за часів Радянського Союзу. На те були зрозумілі причини. І все ж я намагався розширити квоту співробітників з України в ЮНЕСКО – і це вдалося. Тоді наша країна була досить пристойно представлена у цій організації – десять чоловік. Зараз незалежна Україна не має жодного співробітника в системі ЮНЕСКО. Нас витіснили – і це ганьба! Адже мова йде про країну, яка серед 12 перших платників до бюджету організації» [16, с. 33].

Мемуарні джерела дають змогу визначити ступінь професіоналізму дипломатів, престижність фаху. В радянський час поїздка за кордон була екстраординарною подією. А дипломати, завдяки своїй професії, побачили світ, і показали окремішність українських від власне радянських дипломатів. Цю тезу ілюструє уривок інтерв'ю з О.М. Купчишиним: «Ну, думаю да. Навіть більш престижна, ніж у 90-ті роки вже за незалежної України. Чому? Ну, по-перше дипломатична робота тоді в Україні, при тому, що Москва мала всю дипломатію під своєю парасолькою. Це була унікальна професія тоді в Україні. А враховуючи, що міністерство закордонних справ в ті часи СРСР десь 30–35, ну може до 40 співробітників, то Ви можете собі уявити, що це так би мовити були люди на виду. Це дипломати українські, раз. Друге – Ви розумієте, що в ті часи виїзд за кордон – це подія була для пересічних громадян, а дипломати в ті часи виїжджали за кордон на сесії Генеральної асамблеї. В нас були постійні представництва при ООН, я вже казав, при Європейському відділенні ООН в Женеві і при ЮНЕСКО було постійне представництво в Парижі. Тобто наші дипломати працювали на міжнародній арені. Звичайно, що ця професія була престижною тоді» [14].

Для кожного дипломата важливою складовою своєї щоденної роботи було кар'єрне зростання. За умов існування СРСР будь-яке важливе рішення приймалося в Москві. Дипломатич-

ний корпус УРСР на кінець 1980-х рр. складав 50 осіб [12, с. 59] Безумовно, це велика цифра, порівнюючи з 15 співробітниками у 1950-х рр., коли часто відбувалися ротації міжнародних співробітників під банальними приводами. Свідчення специфіки кар'єрного зростання дипломатичних працівників УРСР у 1980-і рр. знаходимо в інтерв'ю О.М. Купчишина: «Да, ну 1980-і рр., якщо брати саме 1980-і рр., то кар'єра рухалась тоді повільно тому, що все погоджувалось в Москві, будь-яке підвищення, навіть від третього секретаря до другого секретаря. Все це, значить треба було погоджувати в Москві. От. Але разом з тим я не помітив, що Москва особливо заперечувала, якщо ми, там керівництво подавало там на черговий дипломатичний ранг українського дипломата. Тобто ішли, ішли назустріч, хоча звичайно, якби нам не давали дорости до їхнього рівня. Формально, тобто, якщо у них начальник відділу (це я умовно кажу) був, мав ранг радника першого класу. Радник першого класу, то вони не допускали, що начальник першого класу, і співробітник, начальник відділу теж був радником першого класу. Ні, такого не могло бути, тобто він міг бути або першим секретарем,

або радником другого класу нижче. Да, ну ми це знали, і наше керівництво знало, тому якби ставили реальні прохання. Так, кар'єрний рост, от я Вам про себе скажу, що я поїхав у Женеву другим секретарем, повернувся після Дипакадемії вже московської став першим секретарем» [14].

Отже, розглянувши життя українських радянських дипломатів, ми можемо висунути тезу про те, що соціальне становище було одним з провідних у суспільстві. Працюючи за кордоном, кадри зовнішньополітичного відомства могли порівнювати своє соціальне становище з іншим верствами, наприклад, інтелігенцією. Так як їм приходилося мати справу з документами історичної ваги, вони могли впливати на функціонування міжнародних організацій. Однак, слід зважати на істотний факт втручання союзного центру в міжнародну діяльність УРСР. Багато ініціатив ігнорувалися або видавалися Кремлем за свої. Разом з тим, проводячи внутрішній аналіз спогадів, ми можемо стверджувати, що цей досвід міжнародної діяльності не виявився марним і дав змогу незалежній Україні в 1991 р. здобути досить стрімко міжнародне визнання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Батюк В. У повний голос / В. Батюк // Політика і час. – 1995. – № 3. – С. 12–17.
2. Батюк В. Україна в ООН (роздуми напередодні 50-річчя Об'єднаних Націй) / В. Батюк // Альманах «Гомону України» на рік 1995. – Торонто, 1995. – С. 39–42.
3. Белоусов М.М. Участие Украинской ССР во взаимодействии стран социализма в ООН / М.М. Белоусов // Вестник Киевского университета. – Серия «Международные отношения и международное право». – 1982. – № 4. – С. 5–14.
4. Білоусов М. М. Про деякі неточності у висвітленні діяльності української дипломатії в ООН у радянські часи / М.М. Білоусов // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2007. – Вип. 13: Зовнішня політика і дипломатія: історичний та сучасний виміри. – С. 45–49.
5. Білоусов М.М. Радянська дипломатія і Загальна декларація прав людини / М.М. Білоусов // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнародних відносин; [ред. кол.: Губерський Л.В. (гол. ред.) та ін.]. – К., 2009. – Вип. 83. – Ч. 2. – С. 27–29.
6. Васильєва-Чекаленко Л. Україна у міжнародних відносинах (1944–1996 рр.) / Л. Васильєва-Чекаленко. – К.: Освіта, 1998 – 176 с.; Головченко В.І. Дипломатична історія України (1923–1993): навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Володимир Головченко, Віктор Матвієнко; [за ред. Л.В. Губерського]; КНУТШ. – К.: Київ. ун-т, 2012. – 239 с.
7. Віднянський С. Українське питання в контексті «холодної війни» (1944–1991 рр.) / С. Віднянський // Розбудова держави. – 2000. – № 7–12. – С. 140–158.
8. Войцехівська І. Дипломатична мемуаристика як об'єкт джерелознавства / І. Войцехівська // Україна дипломатична: науковий щорічник / Дипломатична академія при Мін. закорд. справ України. – К., 2002. – Вип. 2: за 2001 рік. – С. 502–518; Войцехівська І. Мемуаристика / І. Войцехівська // Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І.Н. Войцехівська, В.В. Томазов, М.Ф. Дмитрієнко та ін. – К.: Либідь, 2008. – С. 359–366.; Войцехівська І. Пам'ятки дипломатичного джерелознавства / І. Войцехівська // Україна дипломатична: науковий щорічник / Дипломатична академія при Мін. закорд. справ України. – К., 2005. – Вип. 5: за 2004 рік. – С. 230–239.
9. Головченко В.І. Вихід Української РСР на арену міжнародної діяльності / В.І. Головченко // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наук. праць / КНУ ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин; [ред. кол.: Губерський Л. В. (гол. ред.) та ін.]. – К., 2011. – Вип. 99. – Ч. 1. – С. 36–51.

10. Головченко В. Міжнародний вимір українського питання за доби холодної війни / В. Головченко // Пам'ять століть. Планета: історичний науковий та літературний журнал. – К., 2012. – № 5 (99). – С. 158–175.
11. Денисенко А. Постпред України Іван Грищенко: біографічне есе / Анатолій Денисенко, Василь Туркевич. – К. : Планета, 2011. – 94 с.
12. Дипломатический корпус СССР. – М., 1990. – 142 с.
13. Інтерв'ю з Кочубеєм Ю.М. Записано Дмитренком Артемом Андрійовичем 10 грудня 2014 р.
14. Інтерв'ю з Купчишиним О.М. Записано Дмитренком Артемом Андрійовичем 20 січня 2015 р.
15. Калакура Я. Історизм української дипломатії / Я. Калакура // Україна дипломатична: науковий щорічник / Дипломатична академія при Мін. закорд. справ України. – К., 2003. – Вип. 3: за 2002 рік. – С. 519–533.
16. Кочубей Ю.М. Імідж дипломата – імідж країни / Ю.М. Кочубей // Науковий Вісник Дипломатичної Академії України. – 2001. – Вип. 5. – С. 30–35.
17. Никольсон Г. Дипломатия / Г. Никольсон. – М. : ОГИЗ госуд. изд-во полит. литературы, 1941. – 156 с.
18. Слипченко А.С. От имени страны: заметки о дипломатии и дипломатах: [художественно-документальное изд.] / Александр Слипченко. – К. : Задруга, 2009. – 685 с.
19. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В.М. Даниленко; ред.-упоряд. Н.О. Лаас. – К.: Інститут історії України НАН України, 2015. – 698 с.
20. Україна на міжнародній арені у ХХ столітті / Упоряд. В. Мельник, Р. Офіцинський. – Ужгород : Патент, 2000. – 205 с.
21. Шевченко О. Роль особистостей у публічній дипломатії як чинник створення позитивного іміджу країни / О. Шевченко, Ю. Ущина // Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнародних відносин; [ред. кол.: Губерський Л. В. (гол. ред.) та ін.]. – К., 2008. – Вип. 79. – Ч. 1. – С. 184–187.

© *Артем Дмитренко*
(Київ)

МЕМУАРЫ КАК ИСТОЧНИК ПО СОЦИАЛЬНОЙ ИСТОРИИ УКРАИНСКОЙ СОВЕТСКОЙ ДИПЛОМАТИИ (1944–1991 ГГ.)

В статье рассматриваются воспоминания как источник изучения социальной составляющей дипломатии УССР в послевоенное время. Выясняются информативный потенциал мемуаристики и историографии проблемы. Актуальность этой темы обусловлена необходимостью пересмотра концептуальных и теоретико-методологических основ исследования эволюции национальной дипломатии в советские времена.

Современная украинская историография рассматривает дипломатию УССР как полностью зависимую от Москвы и неспособную на самостоятельные внешнеполитические шаги. Привлечение достижений зарубежной историографии и введения в украинский историографический дискурс проблем новых направлений исторической науки – социальной истории, микроистории, истории повседневности позволяет посмотреть с другого ракурса на вопросы отечественной истории. Сейчас есть наработки в области источниковедения мемуаристики, но вопросы социальной истории украинских советских дипломатов через призму воспоминаний освещены недостаточно полно.

Целью статьи является источниковедческий анализ мемуаров и усноисторических источников дипломатов УССР для изучения социальной истории дипломатических представителей как социального слоя. Отмечается, что составляющими социальной истории является положение в обществе, заработная плата, самоидентификация, семейная жизнь. При отсутствии или достаточной ангажированности мемуаров было использовано также усноисторические интервью с известными дипломатами того времени – Ю. Кочубеем и А. Купчишиным.

Мемуары являются одним из важных источников изучения эволюции дипломатии УССР 1944–1991 гг. Актуальным вопросом в украинской исторической науке является социальное положение дипломатов УССР за рубежом. Социальная история является ведущим направлением мировой исторической науки и для включения украинской историографии в мировой дискурс следует анализировать проблемы оценки украинских советских дипломатов зарубежными коллегами.

Важной составляющей социальной истории дипломатов был карьерный рост. В условиях существования тоталитарного режима в СССР это было практически невозможно. Наиболее

важно, як показують мемуари – це атмосфера епохи. Зароботна плата дипломатических работников была довольно значительной по сравнению с доходами партноменклатуры. Воспоминания позволяют оценить престижность профессии дипломата в СССР. Но с другой стороны, социальная составляющая довольно мало освещена в мемуарах дипломатов. Именно поэтому следует привлекать интервью для изучения темы социальной истории украинских советских дипломатов.

Ключевые слова: социальная история, дипломатия, СССР, делегация, историография, ООН, ЮНЕСКО.

© Artem Dmytrenko
(Kyiv)

MEMOIRS AS A SOURCE OF SOCIAL HISTORY UKRAINIAN SOVIET DIPLOMACY (1944–1991 YEARS.)

In the paper the memories as a source for studying the social dimension of diplomacy USSR in the postwar period are analyzed. Investigated informative memoirs and historiography potential problems. The relevance of this topic is due to the need to review the conceptual and theoretical and methodological foundations of the study of the evolution of national diplomacy in the Soviet times.

Modern Ukrainian historiography of USSR considers diplomacy as fully dependent on Moscow and incapable of independent foreign policy moves. Attracting foreign historiography achievements and commissioning Ukrainian historiography discourse issues new areas of historical science – social history microhistory, history enables everyday look from another angle on the issue of national history. Currently, there are developments in source memoirs, but the question of the social history of Ukrainian Soviet diplomats in the light of memories incompletely elucidated.

The article is an analysis of source memoirs and oral history sources diplomats of USSR to study the social history of diplomatic representatives as social class. It is noted that the components of social history are position in society, wages, identity, family life. In the absence of sufficient engagement or memoirs were used as oral history interviews with famous diplomats of that time – Y. Kochubey and A. Kupchyshyn.

The author concludes that memoir is a holvnyh sources for the study of the evolution of diplomacy of USSR 1944–1991 pp. Pressing issue in the national historical science is social status of USSR diplomats abroad. Social history is a leading global trend of historical science and to include national historiography in global discourse should analyze the problem of assessing Ukrainian Soviet diplomats foreign counterparts. An important component of the social history of diplomats was career. In the USSR it was impossible. The most important showing memoir it's the atmosphere of the era. Salaries diplomatic staff was quite large compared to profits of the members of Communist party of Soviet Union. On the other hand social component has very little coverage in the memoirs of diplomats. It therefore should involve oral history interviews to explore themes of social history Ukrainian Soviet diplomats. Ukrainian Soviet Socialistic Republic became member of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization on 12 May 1954. Strategically speaking, the membership in UNESCO was aimed at expanding international cooperation in scientific, educational and cultural institutions of Ukraine by their participation in the Organization's programs.

Keywords: social history, diplomacy, the USSR, delegation, historiography, UN, UNESCO.

До редакції надійшла 16.02.2015.

930:37.091. 322.(477,4)«18/19»

© Лариса Грицик
(Київ)

КИЇВСЬКЕ СТУДЕНТСТВО В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ НАДДНІПРЯНИЩИНИ (ДР. ПОЛ. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.): СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ

Вагомим учасником суспільно-політичного життя міст Наддніпрянищини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. виступала вузівська молодь. Науковий інтерес щодо студентства міста Києва в контексті українського студентського руху, як одного із ключових чинників загальноімперського національно-демократичного процесу, сприяє актуалізації значення набутого історичного досвіду.

У даній статті досліджується ступінь вивченості та сучасний стан проблеми у вітчизняній історіографії. Акцентовано увагу на основних тенденціях, тематичних напрямках,